

Ойцось Л. В., к.б.н., доцент, Костолович М. І., к.п.н., доцент
(Рівненський державний гуманітарний університет)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

Розглянуто нормативно-правові засади розвитку туристичної сфери в малих містах на прикладі Рівненської області. Особливу увагу приділено визначенню регіональних нормативних актів, що сприяють розвитку різних видів туризму в області.

Ключові слова: регіональна нормативна база, туризм, культурна спадщина, малі міста.

Вступ. Туризм як вид соціально-економічної діяльності впливає на створення і розвиток культурного потенціалу, призводить до гармонізації відносин між різними країнами і народами, змушує уряди, громадські організації і комерційні структури активно брати участь у справі збереження і оздоровлення оточуючого середовища. Рівень соціально-економічного розвитку регіонів традиційно оцінюється показниками використання природних ресурсів, промислового виробництва та сільського господарства. Зростаючий попит на різні види туризму, що спостерігається в останні роки, призводить до переконання, що туристичні функції також можуть бути основою використання природних і трудових ресурсів, розвитку окремих регіонів. Потенціал розвитку туристичної сфери гірських і приморських територій України (передусім Кримський і Карпатський регіони) на базі рекреаційного використання природно-кліматичних умов не викликає сумнівів. Але варто розглянути питання, яким чином і в якому ступені туризм і рекреація можуть стати функціями соціально-економічної діяльності в нетрадиційних туристичних регіонах, зокрема в Житомирській області.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження такого складного соціально-економічного явища як "туризм" в Україні знаходяться ще на початковому етапі. Значну увагу районуванню та розміщенню туристсько-рекреаційних ресурсів у межах країни приділяють О.О. Бейдик, О.О. Любіцева, В.К. Бабарицька, логістичні підходи досліджуються І.Г. Смирновим, питання регіональної політики в сфері туризму розглядаються Д.М. Стеченком, проблемами обґрунтування та формування туристичних центрів опікуються Н.Й. Коніщева, С.М. Голубнічная та ін. Разом з тим бракує досліджень щодо напрямків розвитку туризму в сільських місцевостях,

які не претендують на роль великих туристичних центрів України, але мають достатній потенціал для ефективного функціонування галузі.

Метою даної статті є обґрунтування перспектив розвитку сільського туризму в Рівненській області на основі кластерного підходу.

Для досягнення мети необхідно виконати наступні *завдання*: розкрити поняття сільського туризму; вивчити досвід створення кластерів як ефективної форми розвитку сільського туризму; обґрунтувати концепцію створення туристичних кластерів в регіоні.

Об'єктом дослідження виступає сільський туризм як особливий вид діяльності та можливості його розвитку на території Рівненської області.

Результати дослідження. Рекреаційне освоєння території Рівненської області являє собою серйозну і важливу соціальну і економічну проблему. Освоєння даного регіону доцільне не тільки через безперервне зростання попиту населення на рекреацію різного виду, але і внаслідок характерних рис ряду місцевостей: привабливий ландшафт, наявні унікальні природні, історичні, архітектурні та інші ресурси [6].

Враховуючи те, що часто привабливі для туристів об'єкти знаходяться далеко за межами великих міст, ефективним способом організації туризму може стати створення системи зв'язків рекреаційних об'єктів з малими містами.

Така система вигідна при короткочасному обслуговуванні невеликих груп відпочиваючих (як правило, сімейний відпочинок у вихідні та святкові дні). Створення особливого центру обслуговування в таких умовах є недоцільним, тому що його функції може виконувати мережа підприємств малого міста. Розміщення невеликих туристичних об'єктів по сусідству з малим містом дозволяє підключити їх до міської мережі інфраструктури, використовувати технічні і комунальні засоби обслуговування, забезпечувати необхідним персоналом. Мале місто може стати центром туризму й обслуговування рекреації цілого району.

На тих територіях, що не мають у своєму розпорядженні умов для організації спеціальних туристичних об'єктів, обслуговування туристів може здійснюватись в існуючих сільських населених пунктах.

Отже, мова йде про сільський туризм, під яким розуміють відпочинковий вид туризму, що передбачає перебування туристів у сільській місцевості [1]. Він передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів з провідниками та екскурсоводами тощо.

Село потребує змін, оскільки старі структури вже не здатні ство-

рювати нові робочі місця, а нової системи, що могла б забезпечити працевлаштування для сільського населення, ще не створено. На початковому етапі сільський туризм потребує відносно незначних за обсягом інвестицій та є сектором, де створення нових робочих місць не потребує серйозних професійних знань і навичок. Сільський туризм може стати вирішенням проблем для тих представників сільського населення, які втратили роботу або були вимушені покинути заняття у галузі сільського господарства [1; 4].

Наразі в Україні не існує законодавчо закріпленого поняття "сільський туризм" як окремого туристичного продукту в туристичній діяльності, що ускладнює проведення роботи з позиціонування та просування даного продукту. Найбільший з потенційних сегментів споживачів цього продукту – міське населення – отримує недостатню інформацію про можливості відпочинку на селі.

Особливістю сільського туризму є те, що він не може бути представлений чітко окресленим стандартизованим набором послуг і атракцій (проживання, харчування, екскурсії, полювання, участь у місцевих обрядах, знайомство з промислами тощо). Різноманітність сільського туризму залежить від приймаючої сторони (власників осель). Отже, можна стверджувати, що головним продуктом сільського туризму є послуга гостинності, тобто вміння організувати відпочинок туристів таким чином, щоб вони хотіли повернутися до господарів ще не раз.

У системі зайнятості населення сільський туризм посідає проміжне місце між послугами з розміщення (міні-готелі в Польщі) й використанням власного помешкання лише для особистих (родинних) потреб (в Україні). Враховуючи те, що рівень безробіття на селі значно вищий, ніж у містах, сільський туризм дає можливість додаткового заробітку, використовуючи "надлишок" житлових приміщень, пристосованих до прийому туристів. Розвиток сільського туризму в Україні носить, переважно, несистемний характер. Задовольняючи зростаючий попит на відпочинок, сотні власників садиб намагаються самотужки розвивати даний вид бізнесу, стикаючись при цьому з цілим рядом проблем: відсутністю досвіду організації власної справи; обмеженим доступом до інформації (як про започаткування діяльності з сільського туризму, так і щодо подальшого рекламування, пошуку клієнтів тощо); обмеженістю матеріальних ресурсів для створення або поліпшення умов обслуговування туристів тощо.

Об'єднання окремих представників сільського туризму в спілки, організації різного рівня дозволяє координувати діяльність учасників у певному напрямку, надавати методичну, інформаційну допомогу, спри-

яти отриманню цільового фінансування відповідно до програм розвитку, захищати інтереси в державних та місцевих органах влади тощо.

Прикладом цьому може слугувати кластер сільського туризму "Оберіг" в селищі Гриців Хмельницької області, що функціонує з 2002 року та об'єднує 54 особи. В організацію входять власники агроосель (10 приватних садиб) та магазинів, працівники освітніх установ (школи, бібліотеки), представники місцевої влади та громадських організацій. Головна мета – виробництво та просування на ринок високоякісного конкурентоспроможного продукту – "Відпочинок на селі". Діяльність об'єднання не обмежується лише програмами для туристів (відпочинок на лоні природи, освітньо-краєзнавчі та оздоровчі напрямки), надаються також організаційні, освітні та інформаційні послуги. Ефективна робота кластеру в 2003 році дала змогу прийняти понад 800 туристів.

Спируючись на досвід функціонування об'єднання в Хмельницькій області та розвиваючи теорію кластерних систем, розглянемо концепцію створення туристичних кластерів на Рівненщині.

Основний принцип розвитку туристичної діяльності в сільських місцевостях – зміна існуючої моделі організації туризму і рекреації. Необхідним є створення управлінської структури, яка б надавала консультативно-методичну допомогу в організації туризму, поширювала рекламну інформацію щодо туристичних можливостей регіону, надавала допомогу в пошуку фінансування та інвестування об'єктів туризму і т. ін.

При введенні в дію нової моделі організації туризму необхідно узгодити правові, організаційні та економічні заходи в регіоні для досягнення головної мети – соціально-економічного розвитку території на основі використання туристичного потенціалу.

Відтак до основної національної нормативної бази, що регулює розвиток туризму та туристичної інфраструктури в малих містах України, належать: Закони України "Про внесення змін до Закону України "Про туризм" № 1281-IV від 18.11.2003 р., "Про курорти" № 2026-111 від 05.10.2000 р., "Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст" № 1580-IV від 04.03.2004 р., "Про охорону культурної спадщини" № 1805-111 від 25.07.2000 р. тощо; постанова Верховної Ради України "Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів" № 1359 від 24.12.1999 р. та постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження державної програми розвитку туризму на 2002–2010 роки" № 583 від 29.04.2002 р., а також інші нормативно-правові акти, видані Верховною Радою, Кабінетом Міністрів та Президентом України.

Зокрема, відповідно до Указу Президента України "Про заходи що-

до розвитку туризму і курортів в Україні" №136/2007 від 21.02.2007 р. [2], 2008 рік проголошено Роком туризму та курортів в Україні. Завдяки цьому було визнано перспективність туристичної діяльності для України.

У Програмі діяльності Кабінету Міністрів України "Український прорив: для людей, а не політиків", затвердженій постановою Кабінету Міністрів України № 14 від 16.01.2008 р. [4], визначено, що збереження та актуалізація національної культурної спадщини повинні передбачати створення належної нормативно-правової бази та відповідне матеріально-технічне забезпечення. Для реалізації цієї мети як один із кроків необхідно розробити та реалізувати Державну програму популяризації національної культурної спадщини серед учнівської та студентської молоді, Державну програму збереження та використання замків України, Державну програму реставрації та розвитку національних історико-культурних заповідників. Також означено, що з метою ефективного використання унікального культурного потенціалу України, піднесення її іміджу в світі Уряд сприятиме розвитку туристично-курортної сфери, створенню конкурентоспроможного вітчизняного туристичного продукту.

Аналізуючи стан виконання Регіональної програми розвитку туризму до 2010 р. у Рівненській області, можна визначити, що на сьогодні відбулось удосконалення структури управління у туристичній галузі на обласному рівні, визначено конкретних осіб, відповідальних за розвиток галузі туризму на місцях.

На стадії розробки перебувають комплексні програми розвитку та збереження туристичних регіонів і об'єктів області: м. Острога, Дубна, Корця, державного історико-меморіального заповідника "Поле Берестецької битви", територій навколо Хрінницького водосховища, озера Білого, вітряних млинів у с. Витків, Красносілля, Шекичин Гощанського району, водяного млина в с. Городок Рівненського району, парку та палацу-садиби Валевських в Гощі, Юзефінського парку Рокитнівського району, регіональних ландшафтних парків "Прип'ять – Стохід", "Надслучанський", "Дерманьско-Мостівський" тощо.

Рівненська обласна державна адміністрація, зокрема Сектор туризму і курортів, активно сприяє проведенню в області Всеукраїнського фестивалю гумору "Нобельська премія", міжнародного молодіжного фестивалю традиційної народної культури "Древлянські джерела", Всеукраїнського молодіжного еколого-мистецького фестивалю "Біле озеро", молодіжного рок-фестивалю "Тарас Бульба" тощо. Територією Рівненщини постійно проводяться прес-тури для журналістів всеукраїнських засобів масової інформації.

З метою виконання регіональної програми розвитку туризму до

2010 р. та додаткових заходів щодо її реалізації, схвалених, відповідно, розпорядженнями голови Рівненської обласної державної адміністрації № 662 від 15.11.2002 р. [8], № 647 від 14.12.2004 р. [9], № 607 від 20.12.2007 р. [10], в області здійснюється робота щодо розвитку туристичної інфраструктури області, сприяння розвитку перспективних напрямів туризму, зокрема сільського, популяризації місцевого туристичного продукту та просування його на всеукраїнський і міжнародний туристичні ринки.

Виходячи з вищезазначеного, нами пропонується організаційна модель управління цим специфічним видом діяльності на основі концепції кластерів – добровільних територіально-галузевих об'єднань підприємств, що тісно співпрацюють з науковими установами і органами влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції і економічного зростання регіону [2].

Туристичний кластер створюється і функціонує у формі громадської неприбуткової організації згідно Закону України "Про об'єднання громадян" [5] та чинної законодавчої бази. Головною його метою є захист законних прав та інтересів, координація діяльності учасників об'єднання, спрямованої на розвиток туризму в регіоні.

Економічний блок має передбачати: 1) механізм ціноутворення, оподаткування, маркетингу, стандартизації і т. п. Ці питання ще не врегульовані на державному рівні та вирішуються, переважно, інтуїтивно самими учасниками сільського туризму; 2) механізм функціонування власне туристичного кластеру. Стартовими економічними умовами діяльності об'єднання будуть: а) витрати на створення та реєстрацію об'єднання; б) організаційно-адміністративні витрати; в) витрати на інформаційне забезпечення всіх зацікавлених сторін; г) витрати на створення (поліпшення) умов прийому туристів (стосуються як місць проживання, так і різноманітних атракцій). Враховуючи те, що кластер є громадською організацією, джерелами фінансування даних витрат є: членські внески, спонсорська (благодійна) допомога, кошти від грантів та проєктів, кошти на виконання відповідних державних та регіональних програм розвитку туризму, подолання бідності на селі, житлового будівництва тощо.

На початковому етапі функціонування туристичних кластерів доцільно налагодити співпрацю з обласним та районними центрами зайнятості та Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття за двома напрямками: 1) проведення семінарів для інформування населення регіону про сутність сільського туризму та можливості участі в ньому; 2) надання одноразової допомоги на започаткування власної підприємницької спра-

ви (наприклад, для облаштування комфортних умов для прийому туристів).

Розглянувши загальні положення щодо функціональної організації туристичної діяльності, можна зробити **висновок**, що одним із шляхів освоєння територій малих міст та сільських населених пунктів є розвиток сільського туризму.

На сучасному етапі основним гальмом розвитку цього виду туристичної діяльності в Україні є житлові умови населення, недостатня оснащеність сіл підприємствами сфери обслуговування, відсутність організаційно-економічного механізму його розвитку. Виконання селами рекреаційних функцій буде стимулювати підвищення зайнятості та доходів населення, розвиток сектора послуг, комунальної інфраструктури і засобів комунікації тощо. За допомогою "туристичних" інвестицій вдасться прискорити процес розвитку села і його реконструкції в техніко-економічному і соціальному відношеннях.

1. Васильєв В. Нормативно-правова основа організації сільського зеленого туризму в Україні / В. Васильєв // Туризм сільський зелений. – 2003. – № IV. – С. 3. **2.** Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні : Указ Президента України № 136/2007 від 21.02.2007 р. [Електронний ресурс]. **3.** Про охорону культурної спадщини : Закон України № 1805 від 25.07.2000 р. // Відомості Верховної Ради України [Текст]. – 2000. – № 39. – С. 333. **4.** Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України "Український прорив: для людей, а не політиків" [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 14 від 16.01.2008 р. **5.** Закон України "Про об'єднання громадян" від 16.06.1992 № 2460-XII // Відомості Верховної Ради України. – 25.08.1992. – № 34. – Ст. 504. **6.** Про регіональну програму розвитку туризму до 2010 року : Розпорядження голови Рівненської ОДА № 662 від 15.11.2002 р. – Архів Рівненської ОДА, 2002. **7.** Про додаткові заходи щодо реалізації регіональної програми розвитку туризму до 2010 року : Розпорядження голови Рівненської ОДА № 647 від 14.12.2004 р. – Архів Рівненської ОДА, 2004. **8.** Про додаткові заходи щодо реалізації регіональної програми розвитку туризму до 2010 року : Розпорядження голови Рівненської ОДА № 607 від 20.12.2007 р. – Архів Рівненської ОДА, 2007. **9.** Про затвердження заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму в Рівненській області на 2006 – 2010 роки : Розпорядження голови Рівненської ОДА № 331 від 02.08.2003 р. – Архів Рівненської ОДА, 2003. **10.** Про затвердження заходів щодо розвитку іноземного та внутрішнього туризму : Розпорядження голови Рівненської ОДА № 394 від 01.08.2003 р. – Архів Рівненської ОДА, 2003.

Рецензент: д.с.-г.н., професор Клименко М. О. (НУВГП)

Oitsius L. V., Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Kostolovych M. I., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Rivne State Humanitarian University)

PROSPECTS OF THE RURAL TOURISM DEVELOPMENT IN REGION

The article considers the normative and legal grounds of tourism development in small towns of Rivne area. Special attention is paid to the defining of regional normative acts that furthers to the different kind of tourism development in the region.

Keywords: regional normative base, tourism, cultural heritage, small towns.

Ойцюсь Л. В., к.б.н., доцент, Костолович М. И., к.п.н., доцент (Ровенский государственный гуманитарный университет)

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ТУРИЗМА В РЕГИОНЕ

Рассмотрено нормативно правовые принципы развития туристической сферы в малых городах на примере Ровенской области. Особенное внимание уделено определению региональных нормативных актов, которые содействуют развитию разных видов туризма в области.

Ключевые слова: региональная нормативная база, туризм, культурное наследие, малые города.
